

„Rajzok egy élet tájairól”

Horváth Máriával Váczi Mária beszélget

„Két dunántúli kis faluban, Erdősmeckén és Véménden nőtem fel, ahol egészséges és harmonikus életszemléletet kaptam útravalóul. A művészetek fontossága Pécsen érintett meg. Ez volt három fontos helyszíne életemnek, de már régóta kecskemélinek érzem magam. Animációs filmrendező vagyok, a Kecskeméti Filmstúdió alapító tagja. Szerzői filmjeim – sok elismerést hozva – bejárták a világot. Évtizedekig a Magyar népmesék sorozat egyik rendezője voltam, bábszínházi tervezőként is sok szép feladatot kaptam. Terveztem emblémákat, plakátokat, illusztráltam mesekönyveket, tankönyveket.

»Jót s jól – ebben áll a nagy titok« – int Kazinczy! – Az ember meg tünődik, fűrkészi a titkot, aztán valamit gondol, aztán valamit csinál, aztán lesz belőle valami: vagy rajz, vagy könyv, vagy bábszínház, vagy papírmásékép, vagy film” – foglalja össze „életegypercesét” Horváth Mária, egy kép- és filmrendezőhöz illő tömörséggel öt éve tervezett, megkezdett és abbamaradt beszélgetésünk elején, hogy megidézzük a 45 éves, gazdag szakmai múlt jelentős történéseit.

„...a természetnek s a művészetnek nem szabad túl sok titkát kifecsegni, mert akkor felhasad egy égi pecsét, s abból rengeteg baj származik.” Az Arisztotelészi figyelmeztetést szem előtt tartva ültünk le ismét beszélgetni a Balázs Béla-díjas rajzfilmrendezővel gyermekkorról, diákévekről, barátságáról, kövekről, bogarakról, végül, de nem utolsósorban filmekről, bábszínházról, versekről, azaz a művészetről.

– *Hogyan telt a gyermekkorod? – kérdezem, kölcsönözve egyik filmed címeiként magadnak is feltett kérdéssel?*

– *Hogy egy másik filmet ihlető – Állóképek. Rajzok egy élet tájairól – Szabó Lőrinc-vers néhány sorával válaszoljak: „Szép volt, isten volt, Egy Volt a Világ. Tél, tavasz, nyár, ősz, tél: meghitt tarkaság. Égen és földön mosolygott a rend...”*

Gyermekkorom majdnem irreálisan gyönyörű volt. Boldog családban nőtem fel, nagyon szerettek egymást a szüleim, nagyszüleim. Édesapám szép ember volt, egyenes tartású. Biztonságot adott, erőt adott, mint egy hatalmas, magas fa. Erdész volt, most már örökre a nagy bőrtáskával az oldalán, puskával a vállán látom magam előtt. A nyári szünetekben én is sokat jártam vele az erdőt, eprészésre, szarvasbögésre, a kitermelhető fák mérésére, jelölésére emlékszem.

Édesanyám legszebb, fiatal éveit „málenkij robotban” töltötte, tizenhét éves korában vitték orosz munkatáborba. A szörnyű éveket szinte csoda, hogy túlélte, mégsem hagyta el száját soha a harag vagy a gyűlölet hangja. Nála békésebb, szelídebb, megértőbb embert nem ismertem. Olyan különleges bölcsességgel és mértéktartó szeretettel élt a családjáért, nevelt bennünket, nővéremet és öcsémet – lettünk boldog gyermekek s szerető testvérek –, hogy titkát máig sem tudjuk megfejteni.

Nagyon szép, szinte népmesei helyeken laktunk, Vadászcsárdán, Erdősmeckén és Véménden, mindenütt erdő közelében. Amikor Véménden laktunk, vasárnaponként leg-

többször gyalog tettük meg az utat a tőlünk kétórányi járásra, Ófaluban élő nagyszüleim házáig. Korán reggel indultunk, megmáztuk a hegyeket, és nagy csokor virágot szedtem közben a nagymamának. Vele gyakran mentem gyűjteni, egyenes tartással a fején hozta haza a lekaszált szénát. Voltak tehének, sokat vittük együtt a tejet a tejcsarnokba. Tartottak lovakat is, emlékszem, mennyire szerettem az istállók szagát.

Ennek ellenére a háziállatok nem érdekeltek különösebben, de mindig volt otthon vagy egy őzike, vagy egy kis szarvas, vagy egy bagoly, amit édesapám hazahozott az erdőből. Bogarat vagy lepkét szelídíteni, az igen! – gondoltam, de egy háziállattal jóban lenni az egyáltalán nem olyan különleges dolog.

Ezek az alapok, amik meghatározzák az életemet, ebből meríték, mindig ide térek vissza.

- *A családod mellett kik hatottak még rád, kikre gondolsz vissza szívesen?*
- A tanárok mindig fontosak voltak az életemben! Tisztelettel gondolok rájuk, felelősségteljes, sorsokat formáló munkájukra.

Véméden jártam általános iskolába. Mandulás János tanító úr figyelt fel rá, hogy ügyesen rajzolok, versenyekre küldték a rajzaimat, díjazták őket, a *Kukoricatörés* címűre most is emlékezem.

Rendes, egészséges falusi iskola volt a miénk, ahol színjátszó kör működött, az úttörőzenekarban én is játszottam.

Halk szavú, csendes gyerek voltam, ennek ellenére össze tudtam fogni a társaimat egy-egy feladatra. Nem olyan régen talákoztam egyik osztálytársammal, ő mondta, ha valami problémájuk volt vagy összeveszték, mindig engem hívtak, hogy tegyék igazságot.

Az általános iskola után a Pécsi Művészeti Szakközépiskolába jelentkeztem díszítő festő szakra, ahol túljelentkezés miatt ötvösnek vettek fel, aminek kezdetben egyáltalán nem örültem. Később, köszönhetően tanárunknak, Nádas Évának, nagyon megszerettem. Érdekes volt, és egyben kihívást is jelentett a kemény anyag megmunkálása, a sárga- és vörösréz izzítása, formázása

De másoknak is sokat köszönhetek, így Rétfalvy Sándor szobrásznak, akivel úgy vizsgáltunk egy krumplit, úgy néztük, milyen fények és árnyékok figyelhetők meg rajta, mintha a világ csodája lenne. Bizse János festőtanárral igényes, nagyon jó pedagógus volt, tőle rajzolni tanultam. Fantasztikus magyartanárunk volt Weidinger Vilmos személyében, aki egy vers elemzésekor arra volt kíváncsi, hogy én mit gondolok az adott versről.

Osztálytársaimmal megszállottként dolgoztunk a négy év (1967–71) alatt, hihetetlenül doppingoltuk egymást, nem a tanárok követeltek, hanem mi egymástól. Aki szünet után nem egy mappányi rajzzal tért vissza, arra nem jó szemmel néztünk. Volt, hogy húsz szobrot gyúrtam egy nyári szünetben.

Nekem Pécs volt a Város, nagyon-nagyon gazdag élményeim kötnek oda. A hatvanas évek végét egyébként is a kulturális pezsgés jellemezte. Zenei tagozata szintén volt a gimnáziumnak, ott tanult Jandó Jenő, akinek csodáltuk zongorajátékát. Híres volt a Pécsi Balett, csakúgy, mint a Bóbíta Bábszínház felnőtteknek szóló előadásai, emlékezetes a csupasz kezekkel eljátszott előadásuk. A villányi Szobrászművészeti Alkotótelepen is azokban az években születtek meg az első alkotások.

- *Az említett pedagógusokon kívül kaptál-e további biztatást, bátorítást a rajzolásra?*
- Igen, a családom és a rokonságom körében is többeknek volt valamilyen kezűgyessége.

Kislánykoromban mindig az ablakban ültem, az ablak volt a kedvenc játszóhelyem. Azt a képkívágást láttam az utcából, a kertből, amerre néztem, és ez a lényege a filmcsinálás-

nak és a képkalkotásnak is. Kiragadom azt a darabot, amit meg akarok mutatni a világból meg a gondolataimból.

Otthon egyfolytában rajzolgattam, festegettem, az öltöztethető papírfigurák dobozszámra szaporodtak az ágyam alatt.

Édesapám bátyja Pécsváradon élt a várban, gyakran nyaraltunk náluk, ott is a széles várfal ablakában ülve játszottunk. Különös élmény volt beszívni a történelmi levegőt, járni a nyikorgó padlókon, nézni az ásatásokat.

Nagybátyám amatőr festő volt, aki képezte magát. Pécsvárad minden utcáját megfestette. Nála láttam először olajfestéket, vásznat, és tőle kaptam először arany gombfestéket.

– Volt idő, amikor azt gondoltad, erdész leszel vagy óvónő, szobrász vagy ötvös, majd lettél színésznő, vonalakba lelket rejtő rajzoló. Hogyan kezdődött?

– 1971-ben, érettségi után jöttem Kecskemétre felvételizni az akkor alakuló Rajzfilmstúdióba.

Tizenöt fiatalember jött össze az ország minden részéről, Pécsről, Szegedről, Budapestről, és persze Kecskemétről. Távol a szülői háztól – éltünk, laktunk, főztünk, tanultunk, játszottunk –, s így jól összekovacsolódtott csapat lett belőlünk.

Akkoriban még kevés rajzfilmet lehetett látni a tévében, a *Mézga család*ra és a *Gusztáv*-filmekre emlékszem, de ezek akkor nekem egyáltalán nem tetszettek, de gondoltam, biztos lehet itt valami mást is csinálni. És akkor láttam egy animációs filmet, Kovásznai György *Fény és Árnyék* című filmjét. Ez a film egy mondat kibontakozása mozgó rajzban és emberi hangban, a rendező szándéka szerint. A mondat Radnóti Miklós *Levél a hitveshez* című versének egy sora: „s szép, mint a fény és oly szép, mint az árnyék”. Nagyon erős hatással volt rám, rádöbbentem, hogy az animáció ilyen is lehet, nem csak vicces karikatúra, amit megerősített még egy moziélmény is, a Beatles zenéjére készült *Sárga tenger alatt járó*. Mikulás Ferenc és Szarvas Judit – aki vágó volt a Bácsfilm Stúdióban – elképzelése szerint formálódott kis filmes csapatunk.

Az oktatás úgy történt, hogy a budapesti Pannónia Filmstúdióból jött hozzánk pantomimes, vágó, animátor, zeneszerző, művészettörténész s olyan rendezők, mint Szoboszlai Péter, Jankovics Marcell, Gémes József; de a szabadtéri rajzolást például a kecskeméti Goór Imre festőművész tanította.

Egyfajta szabadiskola volt ez nekünk, nagy lehetőség, hiszen az Iparművészeti Főiskolán akkor még nem volt animációs képzés. Viszont világhírű szerzői filmek készültek a Pannóniában, akkor robbant a nagy generáció. Nem volt nehéz beleszeretni ebbe a műfajba, a játékosság, a kísérletezés, a határtalan szabadság, amit kínált, egy csapásra vonzóvá tették. Az, hogy sokat kell érte dolgozni, az nem okozott gondot, bennünket még úgy neveltek, hogy az örömmel végzett munka jólesik, s abból még lehet is valami. Sokszor térdig jártunk a papírban, annyit krokiztunk (párperces mozdulatrajz ez). Jólesik visszaemlékezni, ezek az évek határozták meg a stúdióink alapjait.

– Életünk során jó néhány ajtóval találjuk szemben magunkat, nem tudva, mi vár ránk, ha lenyomjuk a kilincset. Vannak ajtók, melyeket sohasem felejtünk. Emlékezetedben te milyen ajtókat őrzöl?

– Volt egy sorozattervem *Ajtó* címmel, nagy terv volt! Száz darab egypercest készítettünk volna, együtt a volt szocialista országokkal, lengyelekkel, csehekkel, észtekkel. A harminc évvel ezelőtti életérzéseinket, gondolatainkat fejezték volna ki ezek a filmek, s talán a félelmeinket is, hiszen nem tudtuk, mi van kint, az Ajtón túl. Ajtóink titkairól láthatnánk most filmeket, de csak kevés Ajtó nyílt meg. Így egy jó ötlet támogatás hiányában elhalt.

Talán nem az én Ajtóm volt? Talán nem jó Ajtón kopogtattam? Annak azért örülök, hogy az *Ajtó* 8 filmmel sok fesztiválra eljutottam.

A filmben az ajtó mögött egy öregember ül a hintaszékében, macskájával az ölében, és olvas. Az állat, kifelé rohanva, figyelmeztetné az öregot a közelgő veszélyre, aki nem érti, mi a baj, és ajtót nyit. Majd azt látjuk, hogy minden szétrobban, az űrben lebeg.

Odakinn már semmi sincs, se ház, se szoba, se ajtó...

Öröm olyan Ajtók emlékét, melyek nagy találkozásokhoz vezettek. Egyik ilyen a zágrábi Zdenko Gasparovich filmje, a *Satiemanía*. Ettől kaptam bátorítást első filmemhez. Szóval, *Az éjszaka csodái* (1982) nem készült volna el, ha nem látom a *Satiemaniát*.

Másik nagy találkozásom az orosz Jurij Norsteinnel volt. Ő a filmjeiben a lélek apró rezdüléseit is meg tudta mutatni, ami addig szokatlan volt az animációban. Csodáltam.

Első alkalommal a moszkvai stúdiójában találkoztunk, egy nem működő templomban, ahol láthattam munka közben. A második is különös volt. Itt járt Kecskeméten, meglátogatta a stúdióinkat. Míg a többiek a filmeket nézték, mi ketten maradtunk, s akkor elmondta neki, hogy ma van a születésnapom, és ő a legszebb ajándékom. Aztán csend lett, elővett a táskájából egy képet a *Süüdisznó a ködön* című filmjéből, s írt rá néhány sort, átadta, és azt mondta, neki is ma van a születésnapja. Meghatódtam, még most is jó érzés rá gondolni.

– *Van-e olyan filmterved, amit meg szeretnél volna valósítani, de valamiért nem sikerült?*

– Több is, de amit igazán sajnálok, az „*A fészkéből kizuhant város*”, mely Lezsák Sándor azonos című verse nyomán készült volna. A vers erős képekkel rajzol, szuggesztív vízió egy korról, annak magányos Öregasszonyairól és magányos Öregembereiről, csendes lázadásukról, látjuk, ahogyan áradatuk „tömeggé növekedik, jönnek fekete ünneplőben, jönnek a távoli tanyákról, a faragott kerítések mögül, jönnek a nyolcadik emeletekről...” Nem kaptam hozzá támogatást, valakik nem akarták, hogy ebből film legyen. Meglehet az is, nem voltam elég érett vagy öreg hozzá.

– *Melyik filmedről beszélnél szívesen? Kell-e egyáltalán beszélni a filmről, vagy Kányádi Sándor kisdíákja után szabadon a film az, amit nézni kell?*

– A *Zöldfa utca* 66.-ról sokat tudok mesélni, talán ez az egyik legkedvesebb filmem. Voltak külső és belső motivációk, és ezek szerencsésen összecsengtek.

A rendszerváltás első éveit éltük – 1992 tavaszán fejeződött be a film –, reménytelen bizakodással, jókedvvel s nagyfokú szabadságérzettel. Akkoriban voltam Stuttgartban a diákkonferencián előszűrijének tagjaként. Rengeteg filmet láttam. Lenyűgözött az a határtalan, szinte pimasz szabadság, ami a filmekből áradt. Ez az élmény adott erőt ahhoz, hogy legalább a magam szabta korlátokat elvesszem. Felszabadultam és játékosan fogtam a filmem előkészítéséhez, úgy éreztem, azt csinálom, amit csak akarok.

Életemet formáló esemény volt első unokám születése, ő lett a filmbeli boldog kis naggyerek. A filmet barátnőm házának udvarán forgattuk, ahol gyakran töltöttünk együtt szép időket gyerekeinkkel, házfalra rajzolva, mesélve. A stúdió is nagyon jó állapotban volt akkoriban, szerettük, segítettük egymást, minden adott volt hát ahhoz, hogy egy jó film szülessen.

Egy-két szakmai érdekességet szívesen elmesélek.

Vannak a filmben olyan technikai megoldások, melyekre ma is büszke vagyok. Amit én megálmodtam, azt a különleges képességekkel és kreativitással megáldott Polyák Sándor operatőr barátom segítette megvalósítani. Felvettük például a kislány mozgó sziluettjét, azt előhívtuk – még nem volt komputer –, a 35 mm-es filmet kockánként megállítva a falra vetítettük, én rajoltam vagy festettem minden képkockához, s azt újra lefényképeztük,

azután a filmnegatívot Budapestre küldtük, s pár nap múlva meg is nézhettük, hogy mit csináltunk. Izgalmas volt!

Kísérletező, vegyes technikájú filmet készítettünk, melyben volt tárgymozgatás, élő szereplők kockánkénti mozgatása (pixiláció), papírkivágásos animáció, élő meztelencsiga és gyermekrajzok. Mindig gyűjtöttem a gyerekrajzokat, főleg a lányaim rajzai szerepelnek a filmben.

Felmerül még egy emlék, egy nagyhatású színházi élményről. Moszkvában, a Taganka Színházban láttam a *Bűn és bűnhődést*. Mivel az oroszot nemigen értettem, nem kellett a szavakkal törődnöm, csak a képpel, a színészek játékával.

Ez adta az ötletet, hogy a film hanganyaga Kányádi Sándor *Meddig ér a rigófütty* című meséje legyen, melynek szövegét néha értjük, máskor pedig ismeretlen nyelvként hangzik, mert a hangszalag visszafelé forog. Reméltem, hogy a szöveg érthetlensége a képolvasás megértését erősíti.

A filmem végén, reményeim szerint, a gyermekkori emlékei, boldogságos történései mindenkiben felragyognak!

– Fontos-e a rendezőnek, hogy mindenki értse filmje mondanivalóját?

– Az egyik közönség-rendező találkozáson történt Budapesten, a Petőfi Gimnáziumban, ahol az én filmjeim közül *Az éjszaka csodáit* vetítettük, hogy a tanár megkérdezte a diákoktól, szerintük mi a film mondanivalója? Láttam, mindenki megrémült, szerencsére rendezőtársam, *Szilágyi Zoli* segítségükre sietett, s megnyugtatta a gyerekeket, olyan, hogy mondanivaló nincs, csak az számít, amit számodra jelent egy film, gondolsz-e róla valamit, érzel-e közben valamit. Ez a fontos.

– A *Kecskeméti Animációs Filmfesztiválon* az utóbbi években bemutatott filmek szinte mindegyike számítógéppel készült. Ismerve az új dolgok és emberek iránti figyelmet, érdeklődésedet, csupán idő kérdése volt, hogy megjelenjenek a horimaris 3D-s filmek is.

Hogy mikor történt a váltás, megtudhatjuk *Kocsis Anna* *Négyszögletű*, mégis kerek címmel készült vizsgafilmjéből, ezúttal azt kérem, röviden foglalj össze számunkra is e változás lényegét!

– Már a népmesék utolsó 25 epizódja is komputer segítségével készült, ami a háttérfeldolgozást, a kifestést és az operatőri munkát illeti. A 2D animációból a 3D-be akkor váltottam, amikor a stúdiónkba került *Tóth-Pócs Roland*, s az ő segítségével az addig részemről elutasított 3D-s műanyag világ helyett új lehetőségekkel ismerkedhettem meg. S így a hagyományos animáció tapasztalatait át tudtam menteni egy számomra új technika adottságaiba.

Első közös kísérletünk a **ERDŐ** *Vacskamati virágja* epizódja volt, de elkészült már további két rész is, a *Maminti, a kicsi zöld tündér* és a *Szőrnyeteg Lajos, jaj de álmos*.

Utóbbi első változata hagyományos, rajzolt animációként indult, el is készült az ismert figurákkal, de egyszerűen nem volt levegője a filmnek, hiányzott az atmoszféra, úgy éreztem, nem ez a jó út.

Ezt a hiányérzetet oldotta fel a 3D-s technika, aminek segítségével meg tudtuk teremteni azt a furcsa világot, amilyen a *Négyszögletű Kerek Erdő*, ami ugye nincs, de a lelkünk legmélyén mégis van, és otthon érzi benne magát mindenféle furcsa szerzet, mert szeretik és elfogadják egymást.

A figurákról – *Ló Szerafin*, a kék paripa – *Vacskamati*, *Dömdödöm*, akiről mindenki tudja, csak annyit tud mondani: dömdödöm – *Mikkamacka*, *Aromo*, a fékezhetetlen agyvelejű nyúl – *Nagy Zoárd*, a lépkedő fenyőfa – *Bruckner Szigfrid*, a kiérdemesült cirkuszi oroszlán – még annyit, nem törekedtem arra, hogy szépek, bájosak, kedvesek és rögtön

szerethetőek legyenek. Szerettem volna, ha jó és rossz tulajdonságaikért, netán suta, de jó szándékú cselekedeteikért szeretik meg őket.

Nem félek attól, hogy a 3D-s technikával készült filmekkel megkötözzük a gyerekek fantáziáját. Nagyon kreatívvá teszi a gondolkodást, és izgalmasan lehet dolgozni a térrel a szabad kameramozgásnak köszönhetően.

A legfrissebb filmtermésünk, a *Cigánymesék* sorozat is ezzel a technikával készül.

– *Ha csupán egy szóval jellemezhetném a népmesék hőseit, akkor választásom a keresők lenne, akik útnak indulnak – talán helyettünk, de értünk –, hogy elhozzák a példát, hogyan teremtsük újjá magunkat és világunkat napról napra. Ezt az örökös úton levést, keresést látjuk a magyar népmesékben, de a Cigánymesék már elkészült epizódjaiban is. Hogyan született a cigánymeséket filmre vivő gondolat?*

– Mikor a *Magyar népmesék* századik filmje is elkészült, s ezzel a sorozatot fájó szívvel befejeztük, Eszter lányom biztatására szántam el magam, s vágtam bele ebbe a nem könnyű, de érdekes feladatba.

Célom a cigány kultúra – többségünk számára ismeretlen – értékeinek jobb megismerése és felmutatása önmagunk és mások számára, melyhez cigány alkotók segítségét kértem. Szécsi Magda meséiből választottam az első három – *A cigány asszony meg az ördög*, *Káló, a cigány legény*, *Doja, a cigány tündér* – történetet, de Bari Károly és Daróczi Ágnes gyűjtéseiből is válogattam. A kiválasztott mesékben megmutatkozik a cigány lélek, és büszkén vállalható üzenetük van, a levonható tanulságok pedig általános érvényűek. Az élet teljességéről, a hűségről, a szerelemről, a vándorlásról, a cigányok eredettörténetéről, a humorukról, a család és az anya fontos szerepéről szólnak ezek a történetek.

A pécsi Orsós Teréz naiv festőt szintén felkerestem, hogy vizuális világából meríthesünk, a zene pedig Oláh József munkája, aki a Parno Graszt együttes vezetője.

Persze hónapokon át kísérleteztük ki a film képi formanyelvétt Tóth-Pócs Rolanddal, szerencsés vagyok, mert újra jó csapat állt össze erre a munkára is.

Az eltelt idő s a filmek jó fogadtatása megerősít abban, hogy a filmkészítés szolgálat is, és segíteni tud abban, hogy jobban megértsük s elfogadjuk egymást. A saját kultúránk szeretete és a velünk élők kultúrájának megismerése sokat segíthet egymás megértésében.

„Korhatárra való tekintet nélkül megtekinthető” – olvasható az egyik DVD-n. Romániában mégis megtiltották a *Magyar népmesék* két epizódjának vetítését.

Mit gondolsz erről?

– Vihar egy kanál vízben! A Minimax megvásárolta a *Magyar népmesék* vetítési jogát, így láthatják Romániában is. Kötözködésnek tartom, mondvacsinált problémának! Azért nem vetítik például a Jankovics Marcellal közösen készített, *A királykisasszony jegyei* című filmünket, mert véleményük szerint a királylány „árulja” a testét, amikor feltárja jegyeit a kis kondásnak. De nem vetítik Nagy Lajos *Szusza* című filmjét sem, mert – szerintük – a fogyatékossgot karikírozza. Ez nem igaz! Valamikor minden falunak volt egy „bolondja”, akin ugyan nevetgéltek is, de segítették, etették és törődtek vele. A butácska asszony története, amiről Lajos filmje szól, számos mesékből ismert.

Most nagyon álszent a világ, figyelniék inkább arra, hogy ne legyenek pornográf és agresszív filmek olyan időben, amikor a gyerekek is láthatják azokat!

Valójában szívesebben beszélek arról, hogy milyen sok örömet találtam a magyar népmesékben, és a közös munkában azokkal, akikkel együtt készítettük a filmeket. Megtisztelő számomra, hogy Szabó Gyula, a Nemzet Színésze évek óta nagy kedvvel és szívvel adta hangját, neve elválaszthatatlanul összeforrott a mesékkel.

A népmesékben az a gyönyörű, hogy egy teljes világképet közvetítenek a pokoltól a mennyországig. Sokszor látható a kerek, forgó táj, ami szintén a teljességre utal. Minden mese valójában a főhős életútját szimbolizálja.

A tartalmi szépségen túl vonzó az a határtalan szabadság és játékoság is, amit ez a műfaj megenged mind a mesélőnek, mind pedig a film- és zenecsinálóknak.

Népművészetünk, népmeséink és népművészetünk tárgyművészete, Malonyay Dezső gyűjtőmunkájának köszönhetően, olyan bőséges és káprázatos lehetőségeket kínál, hogy a ráúnás veszélye nélkül még sok film készülhetne. Talán majd a fiatal filmesek újra rátalálnak erre a kiapadhatatlan forrásra!

Közel 40 év alatt készült el a *Magyar népmesék* sorozat. Szolgálat volt ez is, mert sokszor kevés pénzből, mégis alázattal, munkát nem sajnálva dolgoztunk. Voltak néha hullámvölgyek, például amikor a stúdióvezetés a bukaresti rajzfilmstúdiót akarta megbízni a *Magyar népmesékkel*, mert itt éppen pénzes francia produkció készült.

Most az utólete zajlik ennek a több évtizedes munkának. Nemrég adták át, a gyerekek és az orvosok öröme, a megyei kórház új gyermekosztályát, népmesefigurákkal és -motívumokkal díszítve.

Ugyanakkor elszomorít, hogy országszerte boldog-boldogtalan használhatja már a főcímgrafikát és a figuráinkat, közkincsnek érezve, amiből sajnos sem az alkotók, sem a stúdió nem profitál; és azt hiszem, rajtunk kívül mindenki más meggazdagodott volna a négy évtizednyi munka eredményeként.

De, ami mindezeknél fontosabb, hogy – Esterházyval szólva – egy bizonyos színvonal fölött nem megyünk egy bizonyos színvonal alá.

– Több filmed bölcsője egy-egy Weöres Sándor-, Kányádi Sándor-, Szabó Lőrinc-, Lázár Ervin-vers és -mese. Mit jelent számodra a költészet, az irodalom?

– A rövid válaszhoz Márai Sándort hívom segítségül, akivel mélyen egyetértek abban, hogy a „vers minden emberi közösségben az ünnep nyelve, mely Isten és ember között közvetít”.

Véméden, az általános iskolában a magyart Makai Ida tanította, aki különös lény volt szemünkben, mert verseket írt. Az élmény, hogy egy költő lakik a falunkban, nagy hatással volt rám is. Szavaltam ünnepeken, de legszívesebben csak úgy, magamnak szerettem és szeretem mondani a verseket.

Az animációs film, véleményem szerint, maga is költészet! Az animáció sűrített képek és gondolatok folyama, mint a vers. Láthatatlanul is ott van minden filmemben az a költő vagy író, akinek a verseit, írásait éppen abban az időben olvastam, amikor egy-egy filmterven gondolkodtam vagy már forgattam.

Az első ilyen, számomra máig kedves filmem Weöres Sándor *Az éjszaka csodái* című verséből született, a Kaláka együttes zenéjével 1982-ben.

Beszélgetésünk kezdetén is megemlítettük Szabó Lőrinc nevét, egyik költeményének néhány sora magával ragadott, s lett filmverssé *Állóképek – Rajzok egy élet tájairól* címmel, amiben fellelhető maga a vers is, de nem verbálisan.

A film szerkezete is versszerű, mint ismétlődő rím, egy hintázó kislány mossa el a versszakok végét. Szándékosan nem használtam a teljes képmozgást, csak egy lebegő kereten belül mozdul a kép, gondoltam, nekem ennyi is elég a vászontól, hogy hatni tudjanak a fényképek, bogarak, lepkék, kavicsok apró történései. A technika segítségével Kiss Erzi nagyon kifejező, különleges hangja állt össze zenévé, és sokat adott a filmhez, melyben keveredik a stilizált és a natúr világ.

Közel érzem magamhoz az utolsó képkockán látható kis figurát, ahogy csöndben fekszik a földgömbön és hallgat, és figyel, s fürkészi a csendet.

– Eddig szó esett már gyermekkorról, diák évekről, barátságokról, filmekről, de nem beszéltünk még egyik szenvedélyedről, a kövek gyűjtéséről...

– Igen, különösen vonzódom a kövekhez, mindenhol hozok magammal, s őrzöm azokat is, miket a barátaimtól kapok. Féltve őrzött követem, amit a Bőjte Csaba által alapított Szent Ferenc Alapítvány gyimesbükki gyermekotthonának udvarán találtam 2009-ben, amelyre ezt a mondatot írta nekem útravalóul: „*Légy te is vigasztaló!*” Ez a gondolat mindig is fontos volt számomra, hiszen minden alkotó embernek dolga a vigasztalás.

Mesél a kő című filmemet, aminek történetét Lázár Ervin bölcsességekkel teli könyvéből, a *Bab Berci kalandjaiból* választottam, szintén szeretem. Bab Berci nálam kerti törpe lett, mert Hundertwasserrel együtt én is úgy gondolom, hogy a „kerti törpe az embereknek a természettel kapcsolatos rossz lelkiismeretét személyesíti meg. Mikor az emberek úgy érzik, hogy igazságtalanul jártak el a természet ellen, akkor bocsánatkérésül kerti törpét állítanak. A kerti törpe kicsi, mert a fű és a virágok is kicsik, s így jobban tud beszélgetni a csigákkal, nyulakkal, virágokkal, kövekkel, bogarakkal, melyek általában kicsik.”

A film arról szól, hogy Bab Bercit megszólítja egy kő, arra kéri, vigye magával. Elvágódik onnan, ahol van, mert azt hiszi, máshol jobb. A törpe teljesíti kívánságát, de a kő ettől sem lesz boldog, s a történet hadd fejeződjön be Pilinszky János soraival, végül rátalál egy kisgyerek, és

*„Az elveszített lent markolássza
Egész szíve a tenyerében lüktet,
oly egyetlen egy kezében a kő,
és vele ő is olyan egyedül lett.
Nem szabadul már soha többé tőle.
A víznek fordul, s messze elhajítja.
Hangot sem ad a néma szakítás,
egy egész tenger zúgja mégis vissza.”*

– *Kortársaid, barátaid verseit is szereted. Orosz István Körzövel rajzolt víz címmel megjelent kötetének Ima verse, a te imád is lett. Valójában fel sem kellene tennem a következő kérdést, mert azok közé tartozol, kiknek gondolataiból, szavaiból, cselekedeteiből sugárzik, de mégis megkérdem, mit ad neked a hit?*

– Orosz István Haris László fotóművészhez írott verséből kölcsönzöm a választ: „*És a jelet, aki előhívja, kezében sorsunk negatívja.*” Olyan gyönyörű, nem? Ebben bízom, hogy sorsom negatívja Isten kezében van. És ez a bizalom egészen gyermekkorom óta bennem él. Sohasem félttem semmitől. Azt hiszem, felnőttkoromban sem, például attól, hogy egyedül maradok. Mindig élt bennem ez a bizalom, tudtam, jön segítség, hogy meg tudjam oldani azokat az élethelyzeteket, melyek az én negatívomon rajta vannak. Tudtam azt is, nekem kell tenni azért, hogy a helyes válaszok előhívódjanak.

– *Beszélgetésünk során újra meg újra visszatértünk a barátokhoz, barátságokhoz, melyek végig kísérik gyermek- és diák éveidet, veled vannak, ha filmet vagy bábszínházi terveket, könyvillusztrációkat készítesz. Sokan mondják, szeretnek veled dolgozni. Azt hiszem, nagy adomány, hogy képes vagy megtalálni az „együgyű” embereket.*

– Dömdödöm :)

– *Adottságod, hogy képes vagy meglátni mindenben és mindenkiben a szépet és a jót...*

– Azt gondolom, ez mindenekelőtt lelki adottság, de köze van a vizuális kulturáltsághoz is. Igaz, művészeti gimnáziumba jártam, ahol – említettem már – nekünk megtanították, hogyan lássuk meg még egy krumpliban is a szép formát.

Az emberi arcnál csodálatosabbat meg el sem tudok képzelni, mennyi szépség van egy arcon! Természetesen mástól sugárzik, mástól szép az idős ember arca, mint a még „időtlen” fiatalé. Rajzolni és festeni is „hálásabb” feladat az idős arcokat, mert azokon már annyi minden előhívódott abból a titokzatos „negatívából”.

A fiatalságban talán nem is a szépség az érdekes, őket a lendület meg az energia teszi gyönyörűvé. Sok ilyen fiatalt látok magam körül.

– Azt hiszem, a te gyanakvoásmertességed is irigylésre méltó...

– Dehogyi! A kétely és bizalmatlanság, a képmutatás benne van mindennapjainkban. A bizalom nagyon fontos, erősen él bennem annak ellenére, hogy vannak rossz élményeim. Ha egyáltalán irigyelni lehet tőlem valamit, az a képesség, hogy a kellemetlen, fájdalmas dolgokat igen hamar elfelejtem, és a bizalom mindig újraépül.

Olyan faluban töltöttem a gyermekkoromat, ahol mindenki kicsit másképpen beszélt magyarul, ez meghatározó élmény volt számomra. Magyarok, svábok, székelyek, felvidékiek, szerbek és cigányok laktak itt, akik átérték a történelem borzalmaival, a ki- és betelepítéseket, deportálásokat, a malenkij robotot. Talán egy kicsit elfogadóbbá válik az, aki gyermekkorát ilyen közösségben tölti. (Mindenkinek jó szívvel ajánlom olvasásra Thierry Arpád: *Bábel volt, Véménd* című könyvét.)

– Régen hallottam egy interjút Polcz Alaine-nel, az ünnepekről és a rítusokról kérdezték. „Amilyen a rítus, olyan a közösség, amilyen egy ország karácsonya, olyanok a lakói – mondta. Önmagunknak tehetünk szemrehányást, ha kiüresedettnek érezzük ünnepeinket.” A te életedben mit jelent az ünnep?

– Szerettem Polcz Alaine írásait, minden könyvét elolvastam. Vele szemben van egy adósságom. Jó pár évvel ezelőtt elhatároztam, hogy meglepem karácsonyra egy papírmásé angyallal. Elmúlt a karácsony, gondoltam, majd jövő karácsonyra elküldöm. Elkértem a címét is, de ekkor ismét elhalasztódott, hiába jött a következő karácsony, elkéstem, ezt nagyon sajnálom. És ide lehet kapcsolni ezt a „jóra való restség”-et is. Olyan sokszor van eszembe, hogy egy embert hogyan tudnék boldoggá tenni vagy örömet okozni, s aztán mégsem teszem meg. Sok ilyen van, amit utólag úgy sajnállok, hogy nem tettem meg. Erre nagyon próbálok vigyázni, hogy ne legyek lusta megtenni ezeket a jókat.

Hogy mit jelent számomra az ünnep? Véméndet, ahová, ha hazamentem, akár csak néhány napra is, azonnal befogadott a Rend, ami egy falunak meg a szüleim házának a rendje volt, és ott minden olyan nagyon szépen ki volt találva, összhangban a természettel, növényekkel, állatokkal. Otthon átélhettem annak örömét, hogy az ember képes rálátással szemlélni az őt környező világot. Képes harmóniában lenni önmagával, és képes kiigazítani a hibáit, lecsendesíteni rohanásait, kapkodásait. Azután, mikor visszajöttem Kecskemétre, s felülnézetből, „totálból” tudtam ránézni az életemre, tisztábban láttam a néha fölöslegesnek, nevetségesnek, addig fontosnak vélt dolgokat.

– „A megbilincselte költészet – írja William Blake – megbilincseli az emberiséget. Nemzetek pusztulnak vagy virulnak, amilyen arányban költészetük, festészetük és zenéjük pusztul vagy virul. Az ember eredeti állapota Bölcsesség, Művészet és Tudás volt.” Mit gondolsz, korunkra is érvényesek ezek a gondolatok?

– Lehetséges, de a filozofikus tűnődés helyett jobban vonz a feladat, hogy filmjeimmel felkeltsem az érdeklődést kultúránk különleges értékei, a népmesék iránt. Szerencsére, még mindig van vers, zene és kép, s remélem bölcsesség is, hogy a jövőben is így maradjon! Láthatjuk, az emberek koncertekre, színházba, moziba, kiállításokra járnak ma is, akármilyen történik. Változások, hangsúlyeltolódások természetesen vannak, például az

emberiség történetében soha nem volt ilyen nagy szerepe a képeknek, mint napjainkban. Az információk legtöbbször álló vagy mozgó képekben kapjuk, miközben tudjuk, hogy ekkora képi manipulációra soha nem volt lehetőség, mint ma.

Ez a furcsa ellentmondás lengi be életünket, már nem igaz a „hiszem, ha látom”. (Szép a magyar nyelv, képtelenségnek azt nevezzük, amit hihetetlennek tartunk.) A látványKÉPség fontosabb szerepet kap a lényegnél, vagyis KÉPmutató lett a világ.

Éppen ezért sokkal nagyobb hangsúlyt kellene fektetni a vizuális nevelésre, hogy gyerekeink el tudjanak igazodni ebben a képözönben.

– Az animáció állhatatosságot kíván, sok munkával, türelemmel, kitartással, képkockáról képkockára haladva, hosszú ideig készül. Igen kimerítő mesterségnek tűnik a filmcsinálás, hosszú alkotói pályád során nem fáradtál bele időnként egy kicsit?

– Néha igen, de ilyenkor másféle örömtévesztésekbe fogtam, könyveket illusztráltam vagy kiszakítottam magamnak egy évet, amikor papírmások készítésével foglalkoztam. Ekkor született sok másé angyalom, melyekből közös kiállításaink is voltak lányaimmal, Eszterrel és Judittal. Szintén jó szívvel gondolok vissza a közös munkára Késmárky Máriával, a *Világlátó* címmel szerkesztett tankönyvekre.

Filmes tevékenységem mellett bábos életem is fontos lett, hiszen az animáció és a báb-színház rokonok, édestestvérek. Különös átjárhatóság van a két műfaj között. Terveim által élettel telik meg az üres színpad, ahogy a fehér papírra rajzolt figuráim életre kelnek a filmvászonon. Tucatnyi bábélemlék látvány- és figuratervét készítettem, néhány darab forgatókönyvének társszerzője is voltam.

A Picasso festményeire épülő mesejáték, *A kék ruhás kislány története* különösen a szívemhez nőtt. Kiss Ritával, a darab rendezőjével, a Ciróka Bábszínház előadásában, Picasso alkotásait szerettük volna megismertetni a gyerekekkel, és bevezetni őket egy izgalmas fantáziavilágba, melynek során továbbgondolhatják azt, amit látnak. Ezt segítették a különféle technikai megoldások, így a vetített képek és a filmes animáció váltakozó egymásutánisága is.

Az előadás számos elismerésben részesült itthon és külföldön. Büszke vagyok arra, hogy 2009-ben, a finnországi szépművészeti múzeumban rendezett Picasso-kiállításra, társszervezőként, ezt az előadást is meghívták.

– A filmeket – mint tudjuk – nézni, és nem számolni kell, de esetekben a számvetés e módjától sem tekinthetünk el, mint ahogyan a díjaktól sem. 80 filmet – közöttük ötven magyar népmesét –, képkockák százezreit készítetted 1982 és 2015 között, 35 díj, a hazaiak mellett a világ számos országában – például Kínában, Japánban, az USA-ban, Oroszországban, Kanadában, Iránban, Portugáliában, Franciaországban – rendezett filmfesztiválon, és 1990-ben a Balázs Béla-díj. A rajzfilmes és bábszínházi munkák elismeréseként Albin Brunovsky-émlékérem (BAB International Festival of Animated Films for Children, Szlovákia) 2014-ben.

– A díjakról annyit, hogy egy filmnél az idő dönt! Meg tudod-e nézni tíz év múlva is! Ez az egyedüli mérce, és nem a fesztiválsiker. A környezetem véleménye mindig jobban érdekelt, mint például az, hogy Amerikában mit gondolnak. De azért van egy emlékezetes kivétel, amikor a híres Chicagói Nemzetközi Gyermekfilm Fesztiválon 2008-ban első díjat nyertem a *Magyar népmesék* sorozat *Hogyan telt a gyermekkorom* című epizódjával.

Aminek őszintén örülök, hogy a *Magyar népmesék* sorozat több filmje, Dávid Máriának (Adam Mickiewicz Egyetem, Poznan) köszönhetően, bekerült a magyart mint idegen nyelvet tanulókat oktató módszertanába. *Hungaricum* má vált rajzfilmek a magyarórán című tanulmányában olvasható, hogy „a lengyel diákoktól kezdve az indiaiakon át a magyar

gyökerekkel rendelkező brazilokig, argentinokig mindenütt igen kedvező fogadtatásra találtak ezek a rajzfilmek, illetve órai feldolgozásuk”.

Azt gondolom, hiba lenne, ha a magyar és cigány népmesék sorozatunk filmjeit nem használnák a hazai oktatásban is, látva azt, hogy kultúrtörténetünknek milyen gazdag forrásai ezek a filmek.

A közelmúltban jelent meg az Emberi Erőforrások Minisztériuma *Tegyünk együtt a magyar népmesekincs terjedéséért!* „cselekvési programja”, a *Minden este népmese*, melynek minden sora megfontolandó, sok jó ötlettel. Amire viszont kellő figyelmet kellene fordítani az, hogy ne legyen kirekesztő. Hiszen „népmesék” ma is születnek, igaz, író emberek tollából, és úgy viselkednek, mint a népmesék, példát mutatnak különböző élethelyzetek megoldására, közelebb visznek önmagunkhoz, tanítanak örülni és szomorkodni, de vigasztalnak is, szájról szájra, színházról színházra, filmről filmre terjednek. Ha csak Lázár Ervinre gondolok, mennyien ismerjük egy-egy figuráját, mennyien idézzük egy-egy mondatát!

– *Abban a reményben, hogy mindig lesz kinek mesélni, további sikeres alkotóéveket kívánva arra kérek, hogy jövőbeni terveiddel, és a több mint négy évtizedes szakmai jelenlétedet reprezentáló filmjeiddel, díjjaiddal és bábos munkáiddal zárjuk beszélgetésünket!*

– A jövőre vonatkozóan vadonatúj terveim nincsenek, már csak a hangsúlyok kerülnek majd máshová. Folytatni szeretném a *Négyszögletű Kerek Erdőt*, sok szép történet van még a *Cigánymesékben* is. A folytatást úgy képzelem, hogy átadom a fiatal rendezőknek ezt a munkát, az elkövetkező években ez a szándékom.

Több időt szánnék papírmásé képeimre (sok félbehagyott kép vár rám). Aztán még több időt az unokáimra, gyerekeimre, testvéreimre, barátaimra, kirándulásra, olvasásra, zenehallgatásra, elmélkedésre ...s fürkészni a csendet.

S végül még egy gondolat, minden filmnél és díjnál fontosabb, hogy van két lányom, akikre büszke vagyok, s nemsokára világra jön a negyedik unokám is.

Horváth Mária munkássága

Filmek

- 1982 Az éjszaka csodái
- 1983 Ajtó 8
- 1983 Ajtó 9
- 1985 Filmszemleszignál
- 1985 Magyar népmesék – több epizód
- 1987 Ajtó 2
- 1987 Ajtó 3
- 1988 Filmfesztiválszignál
- 1989 Magyar népmesék – több epizód
- 1991 Égből pottyant mesék – szignál
- 1992 Zöldfa utca 66.
- 1993 Filmfesztiválszignál
- 1995 Szélesember barátai
- 1996 Szerencsenap – reklám
- 1997 Kis emberek dalai
- 1998 Magyar népmesék – több epizód
- 1999 Filmfesztiválszignál
- 2000 Állóképek (Rajzok egy élet tájairól)

(folytatás a 97. oldalon)